

บทที่ 1

บทนำ

1. ความสำคัญของปัญหา

ชาวจีนโพ้นทะเล ซึ่งอพยพเข้ามาพึ่งร่มพระบรมโพธิสมภาร และทำมาหากินในประเทศไทย นั้น ได้สืบเชื้อสายกลายเป็นชาวไทยเชื้อสายจีนซึ่งมีบทบาทสำคัญในฐานะเป็น “ทุนการค้า” ซึ่งสะสมทุนด้วยการค้าขายสินค้ามาเป็นเวลาช้านานตั้งแต่สมัยอยุธยา ครั้นเมื่อพระเจ้าตากสินสถาปนากรุงธนบุรีเป็นราชธานีใหม่ พวกชาวจีนเก่าตั้งแต่สมัยอยุธยาก็ได้อพยพตามมา โดยพระยาราชาเศรษฐีหัวหน้าชาวจีนและชาวจีนส่วนใหญ่ตั้งบ้านเรือนและตั้งทำเลค้าขายอยู่บริเวณหัวแหลมฝั่งซ้ายของแม่น้ำเจ้าพระยา จนกระทั่งพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าฯ สถาปนากรุงรัตนโกสินทร์เป็นราชธานีใหม่ จึงมีการวางผังเมืองและจัดพื้นที่ใหม่ โดยใช้บริเวณที่เป็นย่านชาวจีนแต่เดิมนั้นเป็นที่สร้างพระบรมมหาราชวัง และโปรดให้ชาวจีนย้ายไปยังที่ดินพระราชทานซึ่งอยู่ทางใต้ของกำแพงพระนคร มีบริเวณตั้งแต่วัดสามปลื้ม (วัดจักรวรรดิราชาวาส) ไปจนถึง วัดสำเพ็ง (วัดปทุมคงคา) เขตที่อยู่ของชาวจีนบริเวณนี้เป็นที่รู้จักในนาม “ย่านสำเพ็ง”¹

“ย่านสำเพ็ง” กลายเป็นจุดรองรับชาวจีนอพยพจำนวนมากที่หนีความแห้งแล้งและภัยสงครามตลอดจนความวุ่นวายทางการเมืองต่าง ๆ จากบ้านเกิดในประเทศจีน กลายเป็นย่านชาวจีนที่ใหญ่โต ชาวจีนเหล่านี้ได้ผสมกลมกลืนเข้ากับสังคมไทย และเป็นบรรพบุรุษของชาวไทยเชื้อสายจีนในย่านนี้ซึ่งได้กลายเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญในเศรษฐกิจไทย

สภาวะเศรษฐกิจและการเมืองไทยมีผลต่อบทบาททางเศรษฐกิจ และการสะสมทุนของชาวจีนเหล่านี้ตลอดมา ในยุครัตนโกสินทร์เมื่อไทยมีนโยบายการควบคุมไพร่ และเริ่มมีการก่อตัวของเศรษฐกิจแบบตลาด (Market Economy) ที่ก่อตัวขึ้น และได้พัฒนาไปเป็นเศรษฐกิจเงินตรา (Money Economy) ภายหลังจากทำสนธิสัญญาเบาว์ริง ในปี 2398 ชาวจีนกลายเป็นแรงงานรับจ้าง และมีบทบาทสำคัญในการผลิตเพื่อส่งออก อุตสาหกรรมต่อเรือสำเภา ทำน้ำตาล ทำนาเกลือ เหมืองแร่ และปลูกพืชเพื่อส่งออก เช่น อ้อย พริกไทย ยาสูบ กระจวาน กานพลู และเครื่องเทศอื่น ๆ และยังเป็นแรงงานฝีมือ คือ เป็นช่างแขนงต่าง ๆ นอกจากนี้ยังมีชาวจีนจำนวนหนึ่งเข้าไปเกี่ยวข้องกับระบบราชการ เช่น เป็นข้าราชการในกรมท่าซ้ายค้าสำเภาให้กษัตริย์ เป็นเจ้าภาษีนายอากร อีกทั้งชาวจีนยังมีบทบาทเป็นคนกลางในการทำการค้า ส่วนชาวจีนที่สามารถสะสมทุนได้มากพอ ก็จะลงทุนทำกิจการต่าง ๆ

¹ วัลย์วิภา นุชรรัตนพันธ์, “ชาวจีนแต่จิวในสภาพสังคมไทย สมัยธนบุรีและรัตนโกสินทร์ตอนต้น,” ใน สุภางค์ จันทวานิช, บรรณาธิการ, ชาวจีนแต่จิวในประเทศไทยและภูมิภาคอื่น : สมัยที่หนึ่ง ทำเรื่องางกลิน (2310-2393) (กรุงเทพมหานคร : สถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2534), หน้า 89.

เช่น โรงสีข้าว โรงเลื่อย เหมืองแร่ และการเดินเรือ² กลุ่มทุนสำเฟ็งในสมัยนั้น จึงมีทั้ง ทุนนายหน้า และทุนขุนนาง³ ย่านสำเฟ็งจึงเป็นย่านที่มีความสำคัญทางเศรษฐกิจมาตั้งแต่สมัยต้นรัตนโกสินทร์

ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 5 ได้มีการตัดถนนผ่าน “ย่านสำเฟ็ง” จำนวน 5 สาย เพื่อจัดระเบียบที่อยู่อาศัย และเพื่อความสะดวกในการคมนาคม และการพาณิชย์ ได้แก่ ถนนเขาวราช ถนนราชวงศ์ ถนนจักรวรรดิ ถนนอนุวงศ์ และถนนบูรพา โดยถนนเส้นใหญ่ที่สุดคือถนนเขาวราช นับแต่นั้น “ย่านสำเฟ็ง” จึงมักถูกเรียกใหม่ในชื่อ “ย่านเขาวราช”

กลุ่มทุนจีนเก่าในย่านเขาวราช เดิมโตในสถานะเศรษฐกิจและการเมืองไทย โดยอยู่ภายใต้การอุปถัมภ์ของระบบศักดินา ในระบอบการเมืองแบบสมบูรณาญาสิทธิราชอย่างต่อเนื่อง จนการเมืองไทยเกิดการเปลี่ยนแปลงการปกครองในปี 2475 กลุ่มทุนที่เคยได้รับการอุปถัมภ์จากราชสำนักจึงค่อย ๆ ร่วงโรยไป เมื่อประกอบกับการเกิดภาวะซบเซาทางเศรษฐกิจในประเทศไทย อันเป็นผลสืบเนื่องมาจากภาวะเศรษฐกิจตกต่ำทั่วโลกหลังสงครามโลกครั้งที่ 1 ต่อเนื่องไปจนถึงสงครามโลกครั้งที่ 2 กลุ่มทุนจีนเก่าเหล่านี้ก็หมดความสำคัญลง⁴

ในขณะเดียวกันนั้นกลุ่มทุนเขาวราชรุ่นใหม่กลับค่อย ๆ ปรากฏตัวขึ้นและมีบทบาทเพิ่มขึ้น ตั้งแต่หลังสงครามโลกครั้งที่ 2

ในการศึกษาครั้งนี้ ให้ความสนใจต่อการศึกษากลุ่มทุนกลุ่มใหญ่ที่สำคัญ 4 กลุ่ม ได้แก่

- (1) กลุ่มทุนธนาคาร ของตระกูลโสภณพานิช
- (2) กลุ่มทุนอุตสาหกรรมเกษตร ของตระกูลเจียรนวนนท์
- (3) กลุ่มทุนสินค้าอุปโภคบริโภค ของตระกูลโชควัฒนา
- (4) กลุ่มทุนสิ่งทอ ของตระกูล “คารกานนท์”

สาเหตุที่เลือกทำการศึกษากลุ่มทุนทั้ง 4 กลุ่มนี้ เนื่องจาก กลุ่มทุนเหล่านี้มีรากฐานจากการเป็นกลุ่มทุนของชาวไทยเชื้อสายจีนในย่านเขาวราช ซึ่งต่างประสบความสำเร็จในกิจการของตน และต่อมาสามารถสะสมทุนจนกลายเป็นทุนขนาดใหญ่หรือทุนระดับชาติ แล้วยังมีกิจการที่แผ่ไพศาลออกไปยัง

² ศุภรัตน์ เลิศพาณิชย์กุล “การควบคุมชาวจีนในสมัยรัตนโกสินทร์ก่อนการปฏิรูปการปกครอง 2325 (1782) – 2435 (1892) ใน สุภางค์ จันทวานิช, บรรณาธิการ, ชาวจีนแต่จิวในประเทศไทย และภูมิถิ่นเดิมที่เจ้าชานสมัยที่หนึ่งทำเรื่องจางหลิน (2310-2393), หน้า 116.

³ สังคีต ทิริยะรังสรรค์, ทุนนิยมขุนนางไทย (พ.ศ. 2475-2503), (กรุงเทพมหานคร : สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2526), หน้า 30.

⁴ พรณี บัวเล็ก, ลักษณะของนายทุนไทยในช่วงระหว่าง พ.ศ. 2457-2482 : บทเรียนจากความรู้จูงโรจน์สู่โลกนาฏกรรม (กรุงเทพฯ : พันธกิจ, 2545)

ต่างประเทศ กลายเป็นกิจการข้ามชาติ และที่สำคัญคือกลุ่มทุนทั้ง 4 กลุ่มนี้ เป็นกลุ่มทุนซึ่งยังคงรักษา กิจการให้สามารถอยู่รอดมาได้แม้แต่หลังวิกฤติเศรษฐกิจในปี พ.ศ. 2539

(1) กลุ่มทุนธนาคาร ของตระกูลโสภณพานิช

ชิน โสภณพานิช เกิดในเมืองไทยเมื่อปี 2453 มีชื่อจีนว่า “ตั้งเพี้ยกั้ง” เขาได้ก่อตั้งธนาคาร กรุงเทพขึ้น โดยร่วมมือกับขุนนาง และพ่อค้าจีนที่โด่งดังในยุคนั้นประมาณ 9 ตระกูล ซึ่งทำธุรกิจหลาย ประเภทนับตั้งแต่กิจการนำเข้า วัสดุก่อสร้าง กำทองคำ กำสุรา ทำน้ำแข็ง และโรงภาพยนตร์ โดยตั้ง ธนาคารบริเวณย่านเยาวราช

ชิน โสภณพานิช มีบทบาทสำคัญในธนาคารกรุงเทพ และสามารถทำให้ธนาคารนี้ เจริญเติบโตอย่างรวดเร็ว และสามารถตั้งสาขาในต่างประเทศได้ตั้งแต่ทศวรรษที่ 2500 โดยตั้งสาขา แรกที่ฮ่องกง อีกทั้งยังมีเครือข่ายธุรกิจอยู่ทั่วภูมิภาคเอเชีย จนกระทั่ง ชิน โสภณพานิช ได้รับฉายาว่า “ชนราชันย์” หรือ “ราชาแห่งการเงิน”⁵

(2) กลุ่มทุนอุตสาหกรรมเกษตร ของตระกูลเจียรนวนนท์

เจียเอ๊กซอ เจียรนวนนท์ ได้เริ่มตั้งรายขายเมล็ดพันธุ์พืช “เจียไต้จิ่ง” ใกล้กับวัดเกาะ หรือวัดสัม พันธ์วงศ์ ในย่านเยาวราชในปี 2464 โดยนำเข้าเมล็ดพันธุ์จากจีน กิจการของเจียเอ๊กซอเจริญขึ้นอย่าง รวดเร็ว เนื่องจากสมัยนั้นประเทศไทยยังไม่มีควมก้าวหน้าในด้านเทคนิคการผลิตเมล็ดพันธุ์พืชที่มี คุณภาพจึงต้องนำเข้าจากจีน ต่อมา เจียไต้จิ่งได้มีการตั้งชื่อไทยว่า “เจริญโภคภัณฑ์” และในทศวรรษที่ 2520 กิจการของตระกูลเจียรนวนนท์ ก็ได้กลายเป็นผู้ค้าปัจจัยการผลิตทางเกษตรครบวงจร และขยาย สาขาไปทั่วประเทศ รวมทั้งมีการลงทุนด้านการเกษตรอย่างครบวงจร ทั้งในประเทศและใน ต่างประเทศทั่วโลก

จนกระทั่งทศวรรษที่ 2530 ตระกูลเจียรนวนนท์ จึงได้หันไปทำธุรกิจด้านอื่น ๆ ด้วย โดยแยก ธุรกิจออกเป็น 9 สาย คือ เกษตรอุตสาหกรรม การเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ เคมีการเกษตร และเมล็ดพันธุ์ การค้าระหว่างประเทศ ธุรกิจการตลาด ธุรกิจปิโตรเคมี ธุรกิจพัฒนาที่ดิน และอุตสาหกรรมยานยนต์ ในจำนวนนี้ธุรกิจใหม่คือ ธุรกิจการตลาด ธุรกิจปิโตรเคมี ธุรกิจพัฒนาที่ดิน และธุรกิจอุตสาหกรรม ยานยนต์ แต่หัวใจหลักของกิจการนั้นยังคงเป็นด้านการเกษตร และอุตสาหกรรมเกษตรเช่นเดิม⁶

(3) กลุ่มทุนสินค้าอุปโภคบริโภค ของตระกูลโชควัฒนา

⁵ อนุวัฒน์ ทรัพย์ไพบูลย์, ชีวิตเจ้าตัว 55 ตระกูลดัง ภาค 2 (กรุงเทพมหานคร : เนชั่น, 2544)

⁶ วิชัย สุวรรณบรรณ, ซี.พี. ธุรกิจไร้พรมแดน. (กรุงเทพมหานคร : โครงการหนังสือเฉพาะกิจ หนังสือพิมพ์ ฐานเศรษฐกิจ, 2536), หน้า 9-16.

ลี่ฮกเปี้ยว เป็นชาวจีนอพยพจาก อำเภอโผวเล้ง ประเทศจีน ซึ่งเข้ามาตั้งรกรากในเมืองไทย โดยมีภรรยาคนที่สองในเมืองไทย ซึ่งให้กำเนิดบุตรชายคนโตชื่อ “เฮงเทียม แซ่ลี่” หรือ “เทียม โชควัฒนา”

ตระกูลโชควัฒนาเริ่มต้นทำธุรกิจ โดยเปิดร้านค้าของชำเล็ก ๆ ในตรอกเตี้ยลั้งโกยข้างโรงเรียนเผยอิง ย่านเยาวราช ต่อมาเทียม โชควัฒนาก็ได้ตั้งร้านเป็นของตัวเอง ชื่อ “เฮียบเซ่งเฮียง” ในตรอกอาเนี้ยเก็ง ย่านเยาวราช ขายสินค้าอุปโภคบริโภคแทบจะทุกชนิด โดยรับสินค้าจากต่างประเทศมาขาย จนในปี 2495 จึงตั้งบริษัทสหพัฒนพิบูล ขึ้นโดยก้าวสู่การเป็นผู้ผลิตสินค้าด้วยตัวเอง และกลายเป็น “สหกรู๊ป” ซึ่งมียอดขายปีละประมาณ 7 หมื่นล้านบาท มีบริษัทในเครือ 200 แห่ง มีความสำคัญยิ่งต่อวงการสินค้าอุปโภคและบริโภคของไทย⁷

(4) กลุ่มทุนสิ่งทอ ของตระกูลदारगानन्त

ตั้งยูเต็ก หรือ คำหรี ดารगानन्त เป็นบุตรของตั้งเซียวเซ่ง ชาวจีนที่อพยพมาตั้งรกรากในประเทศไทย เขาได้เริ่มทำธุรกิจโดยฝึกงานในร้านเฮียบเซ่งเฮียวของเทียม โชควัฒนา เมื่ออายุได้ 17 ปี เนื่องจากพี่สาวของเขาแต่งงานเป็นภรรยาของเทียม โชควัฒนา

ในทศวรรษที่ 2500 คำหรี ดารगानन्त เปลี่ยนจากการเป็นผู้นำเข้าสินค้ามาเป็นผู้ผลิตโดยร่วมทุนกับบริษัทญี่ปุ่นเปิดโรงงานผลิตชิป และขยายกิจการออกไปเรื่อย ๆ จนกลายเป็นบริษัทผู้นำด้านสิ่งทอของไทย ที่มีกิจการกว้างขวางและครบวงจร นอกจากนี้ ยังได้ขยายกิจการไปสู่การทำธุรกิจเครื่องหนัง ยาง และพลาสติก รวมทั้งกิจการด้านอิเล็กทรอนิกส์ และพลังงานอีกด้วย⁸

ตั้งแต่หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 หรือปี 2488 เป็นต้นมา กลุ่มทุนทั้ง 4 กลุ่มนี้ได้เติบโตและยืนหยัดอย่างต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน ท่ามกลางสภาพเศรษฐกิจและการเมืองที่ได้เปลี่ยนแปลงไปจากช่วงก่อนปี 2488 อย่างมาก และมีความเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นอีกหลายครั้งจนทำให้สามารถแบ่งยุคสมัยของเศรษฐกิจการเมืองไทยออกเป็น 5 ยุค คือ

- (1) พ.ศ. 2488-2500
- (2) พ.ศ. 2500-2516
- (3) พ.ศ. 2516-2523
- (4) พ.ศ. 2524-2539
- (5) พ.ศ. 2540-2547

⁷ ธนวัฒน์ ทรัพย์ไพฑูย์, 55 ตระกูลดัง เล่ม 1, หน้า 120-129.

⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 130-139.

(1) พ.ศ. 2488-2500 ยุคเผด็จการชาตินิยม

หลังจากญี่ปุ่นแพ้สงครามโลกครั้งที่ 2 ในปี 2488 ทำให้อิทธิพลของสหรัฐอเมริกาแพร่ไปทั่วโลก และแพร่สู่ประเทศไทยอย่างมากหลังจากที่ ในปี พ.ศ. 2490 จอมพล ป. ได้โค่นรัฐบาลของหลวงธำรงนาวาสวัสดิ์ แล้วแย่งอำนาจคืนมาได้อีกครั้ง โดยการรัฐประหารครั้งนั้นสหรัฐฯ เป็นผู้สนับสนุน รัฐบาลไทยจึงได้เจรจาและทำความตกลงกับสหรัฐฯ ซึ่งยังผลให้เศรษฐกิจไทยก้าวสู่ยุคสมัยใหม่ มีต่างชาติเข้ามาลงทุนมากมายหลายชาติ คือ สหรัฐฯ อังกฤษ ฝรั่งเศส เยอรมัน ญี่ปุ่น และอินเดีย⁹

ในขณะเดียวกันจอมพล ป. พยายามที่จะสร้างระบบเศรษฐกิจชาตินิยม โดยปฏิบัติการอย่างเทียบขาดในการจำกัดธุรกิจของต่างชาติ โดยเฉพาะชาวจีน ทำให้ชาวจีนหันไปทำธุรกิจด้วยการยินยอมอยู่ภายใต้บารมีของข้าราชการ หรือขุนนาง¹⁰

(2) พ.ศ. 2500-2516 ยุคเผด็จการเบ็ดเสร็จและการเริ่มเศรษฐกิจสมัยใหม่

จอมพล สฤษดิ์ ธนะรัชต์ ได้ทำรัฐประหารขับไล่ จอมพล ป. ออกนอกประเทศและก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงนโยบายเศรษฐกิจด้วยการมีนโยบายส่งเสริมการลงทุนจากต่างประเทศ โดยในปี 2503 ได้ตั้งคณะกรรมการส่งเสริมการลงทุน (BOI) ขึ้น โดยให้สิทธิพิเศษแก่ต่างชาติที่มาลงทุนหลายประการ รวมทั้งประกาศแผนพัฒนา เศรษฐกิจ และสังคม ฉบับที่ 1 (2504-2509) ในปี 2504 ที่มีเนื้อหาเน้นส่งเสริมการลงทุนจากต่างประเทศ การพัฒนาอุตสาหกรรม และสนับสนุนการประกอบธุรกิจของเอกชน ซึ่งทำให้ “ทุนอุตสาหกรรม” เติบโตขึ้นอย่างรวดเร็ว¹¹

(3) พ.ศ. 2516-2523

หลังเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 แล้ว เสถียรภาพทางการเมืองของพวกข้าราชการทหารสั่นคลอนอย่างมาก ทำให้ธุรกิจที่เคยอยู่ใบบารมีของข้าราชการทหารโดยเฉพาะกลุ่ม ถนนอม-ประภาส หลุดออกจากบารมีดังกล่าว และบางแห่งสามารถเติบโตเข้มแข็งเกินกว่าที่ผู้ใดจะเข้าไปมีอิทธิพลได้ง่าย ๆ และสมัยนี้เป็นสมัยที่กลุ่มทุนอุตสาหกรรมเติบโตขึ้นอย่างรวดเร็ว โดยเฉพาะกลุ่มทุนที่เป็นนายหน้าของกลุ่มทุนต่างชาติ¹²

⁹ ณรงค์ เพชรประเสริฐ, “การขยายตัวของทุนนิยมในประเทศไทย ตั้งแต่พ.ศ. 2488 ถึงปัจจุบัน” ในสมภพ มานะรังสรรค์, บรรณาธิการ, การขยายตัวของระบบทุนนิยม ในประเทศไทย (พ.ศ. 2488-ปัจจุบัน), (กรุงเทพมหานคร : สร้างสรรค์, 2524), หน้า 85-88.

¹⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 90.

¹¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 98.

¹² เรื่องเดียวกัน, หน้า 106.

(4) พ.ศ. 2524-2539

เมื่อพลเอก เปรม ติณสูลานนท์ ขึ้นดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี แทน พลเอกเกรียงศักดิ์ ชมนนันทน์ ก็ได้แก้ไขปัญหาทางเศรษฐกิจของประกาศอย่างจริงจังในหลายรูปแบบ เช่น การแก้ปัญหาการส่งออก การส่งเสริมองค์กรธุรกิจในส่วนภูมิภาค และการตั้งคณะกรรมการร่วมภาครัฐและเอกชน (กรอ.) ขึ้นเป็นต้น¹³ หลังจากรัฐบาล พลเอก เปรม. แล้ว รัฐบาลไทยทุกสมัยตลอดทศวรรษที่ 2530 ต่างให้ความสนใจแก่การพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศอย่างยิ่ง การลดค่าเงินบาทลงเมื่อเปรียบเทียบกับเงินเยน และเงินสกุลอื่น ๆ ทำให้ไทยได้เปรียบในฐานะเป็นผู้ผลิตต้นทุนต่ำ กลายเป็นแหล่งดึงดูดการลงทุนจากต่างประเทศ ดังนั้น ธุรกิจของไทยจึงเติบโตขึ้นอย่างมาก เพราะสามารถระดมทุนได้ง่ายขึ้น และมีเทคโนโลยีใหม่ ๆ ที่เข้าถึงได้ง่ายขึ้น¹⁴

(5) พ.ศ. 2540-2547

หลังจากวิกฤติเศรษฐกิจ ในปี 2539 ไทยต้องเผชิญกับปัญหาเศรษฐกิจในประเทศ และทำให้ต้องดำเนินนโยบายหลายประการเพื่อฟื้นฟูประเทศ ในช่วงเวลานี้ธุรกิจจำนวนมากถึงแก่ภาวะที่ต้องปิดกิจการลง เพราะไม่สามารถรับผลกระทบที่เกิดขึ้นจากวิกฤติเศรษฐกิจได้ ในขณะที่ธุรกิจอีกจำนวนหนึ่งสามารถรักษากิจการให้รอดพ้นภาวะที่เลวร้ายได้ ด้วยการปรับตัว

2. การสำรวจวรรณกรรม

จากการสำรวจวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง พบว่า มีงานวิชาการหลายชิ้นที่ศึกษาถึงการเกิดและการเติบโตของนายทุนในระบบเศรษฐกิจการเมืองไทยในยุคต่างๆ ดังนี้ “ระบบเศรษฐกิจไทย ค.ศ. 1850-1919” ของ ฉัตรทิพย์ นาถสุภา และ สุธี ประศาสน์เศรษฐ (2521) “ต้นกำเนิดชนชั้นนายทุนในประเทศไทย พ.ศ. 2398-2453” ของ สิริลักษณ์ สักดีเกรียงไกร (2521) “ทุนนิยมขุนนางไทย (พ.ศ. 2457-2503)” ของสังคีต พิริยะรังสรรค์ และ “ลักษณะของนายทุนไทยในช่วงระหว่าง พ.ศ. 2457-2482 : บทเรียนจากความรุ่งโรจน์ สู่วิกฤตการณ์” ของ พรรณี บัวเล็ก (2545) ทั้งหมดนี้ชี้ให้เห็นว่าเศรษฐกิจการเมืองไทยเป็นสิ่งที่สร้างเงื่อนไขในการเกิดและเติบโตแก่นายทุน และเมื่อเศรษฐกิจการเมืองเปลี่ยนแปลงไปก็จะมีผลกระทบต่อนายทุน

สิริลักษณ์ สักดีเกรียงไกร ซึ่งศึกษานายทุนในยุค 2398-2453 กล่าวว่า นายทุนไทยเกิดขึ้นในลักษณะที่พึ่งพิงรัฐหรือชนชั้นปกครองเดิมในการแสวงหาผลผลิตส่วนเกินรูปแบบต่าง ๆ เช่น การ

¹³ อเนก เหล่าธรรมทัศน์, มองเศรษฐกิจการเมืองไทย ผ่านการเคลื่อนไหวของสมาคมธุรกิจ (กรุงเทพมหานคร : โครงการจัดพิมพ์คบไฟ มูลนิธิเพื่อการศึกษาประชาธิปไตย และการพัฒนา, 2539), หน้า 52-53.

¹⁴ ผาสุก พงษ์ไพจิตร และคริส เบเกอร์, เศรษฐกิจการเมืองไทยสมัยกรุงเทพฯ, (กรุงเทพมหานคร : ซิลด์เวอร์มบุ๊กส์, 2542) หน้า 285.

ผูกขาดการเก็บอากร ซึ่งเป็นการเปิดโอกาสให้เกิดการสะสมทุน นอกจากนี้ยังมีการผูกขาดในระบบ “เหมามือง” นายทุนในลักษณะนี้จึงไม่เป็นอิสระจากอำนาจรัฐ แต่กลับมีความสัมพันธ์และสนับสนุนโดยรัฐ ความสัมพันธ์ด้านหนึ่งนายทุนมีลักษณะเป็นข้าราชการรับใช้รัฐ อีกด้านหนึ่งนั่นเขาคือ นักธุรกิจ ดังนั้น นายทุนจึงมีลักษณะเป็น “นายทุนข้าราชการ” (Bureaucratic Capitalist)¹⁵ ภาวะการค้าที่ขยายตัวอย่างรวดเร็วหลังการทำสนธิสัญญาเบาว์ริง ในปี พ.ศ. 2398 ยังก่อให้เกิดช่องว่างในการจำหน่ายสินค้าต่างประเทศสู่ระบบเศรษฐกิจภายในประเทศ และการซื้อสินค้าจากไทยเพื่อส่งออกไปขายต่างประเทศ จากช่องว่างดังกล่าวนายทุนตะวันตกจึงต้องการตัวแทนหรือนายหน้า ดังนั้นจึงเกิด “นายทนนายหน้า” หรือ “กัมปะโค” ในธุรกิจการค้าส่งออก-นำเข้า และกิจการธนาคาร¹⁶

พรณี บัวเล็ก ซึ่งศึกษานายทุนในช่วงปี 2457-2482 กล่าวว่า ระบบเศรษฐกิจและการเมืองที่เปลี่ยนแปลงไปในช่วงรัชกาลที่ 6 และรัชกาลที่ 7 ส่งผลต่อนายทุนทั้งหลาย ทำให้นายทุนที่เคยพึ่งพาระบบราชการในสมัยรัชกาลที่ 5 ต้องอ่อนแอลง และเสื่อมลงในที่สุด¹⁷

สุธี ประศาสน์เศรษฐ ซึ่งศึกษานายทุนในช่วงปี 2475-2502 กล่าวว่า การเปลี่ยนแปลงการปกครองในปี 2475 นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและการเมือง กล่าวคือ คณะราษฎรได้นำเอา ระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมโดยรัฐมาใช้ โดยมีพื้นฐานแนวคิด คือ ต้องการทำลายการครอบงำทางเศรษฐกิจของนายทุนต่างชาติไม่ว่าจีนหรือตะวันตก ชนชั้นนำใหม่ไม่ยอมให้อุตสาหกรรมของไทยซึ่งยังไม่เติบโตมากนักต้องตกไปอยู่ในมือชาวต่างชาติอีก จึงได้จัดตั้งอุตสาหกรรมขึ้นมาใหม่ในรูปของ “รัฐวิสาหกิจ” ภาวะนี้ทำให้นายทุนต้องปรับตัว ด้วยการหันไปอยู่ภายใต้บารมีของขุนนาง เพื่อให้กิจการอยู่รอดได้¹⁸

สังสิต พิริยะรังสรรค์ ซึ่งศึกษานายทุนในช่วงปี 2475-2503 กล่าวว่า การแสวงหาอำนาจระหว่างกลุ่มการเมืองต่าง ๆ ในช่วงปี พ.ศ. 2475-2503 นั้น ชนชั้นปกครองกลุ่มต่าง ๆ ผลัดเปลี่ยนกันมายึดอำนาจ และใช้อำนาจรัฐแสวงหาผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจไปด้วย นายทุนชาวจีนต้องขอความช่วยเหลือหรือขอความอุปถัมภ์จากผู้ปกครองคนใดคนหนึ่งหรือกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งอยู่เสมอ แต่ว่านายทุน

¹⁵ สิริลักษณ์ ศักดิ์เกรียงไกร, ต้นกำเนิดชนชั้นนายทุนในประเทศไทย พ.ศ. 2398 – 2453 (กรุงเทพมหานคร : สร้างสรรค์, 2521), หน้า 97.

¹⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 106.

¹⁷ พรณี บัวเล็ก, ลักษณะของนายทุนไทยในช่วงระหว่าง พ.ศ. 2457-2482 : บทเรียนจากความรุ่งโรจน์สู่โศกนาฏกรรม . (กรุงเทพฯ : พันธกิจ, 2545)

¹⁸ สุธี ประศาสน์เศรษฐ, “ระบบทุนนิยมโดยรัฐในประเทศไทย ค.ศ. 1932-1959,” ใน วิวัฒนาการทุนนิยมไทย ฉัตรทิพย์ นาถสุภา, บรรณาธิการ, (กรุงเทพมหานคร : ฝ่ายวิชาการ คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กลุ่มเศรษฐศึกษา คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2523), หน้า 165.

ชาวจีนก็จะไม่สังกัดอยู่กับกลุ่มการเมืองกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งตลอดไป นายทุนจะเปลี่ยนผู้อุปถัมภ์คนใหม่หรือกลุ่มใหม่ตามการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองเป็นประจำ¹⁹

โยะชิฮะระ คุนิโอะ ได้ทำการศึกษาเศรษฐกิจของประเทศไทยและฟิลิปปินส์ในช่วงระยะเวลา 40 ปี คือระหว่างปี 2595-2534 โดยเน้นบทบาทของรัฐบาลที่มีต่อการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศ เขาได้สรุปว่าการที่การเติบโตของกลุ่มทุนในฟิลิปปินส์มีความอ่อนแอ ก็เพราะ กลุ่มทุนฟิลิปปินส์ไม่สามารถที่จะปรับตัวเข้ากับการดำเนินนโยบายทางเศรษฐกิจ และการเมืองของภาครัฐ ในขณะที่เดียวกัน ภาครัฐก็มีนโยบายเศรษฐกิจและการเมืองที่ผิดพลาด ไม่มีประสิทธิภาพ และไม่โปร่งใส แต่สำหรับประเทศไทยนั้น โยะชิฮะระ คุนิโอะ ได้กล่าวว่า การที่กลุ่มทุนในประเทศไทยสามารถเติบโตและเข้มแข็งกว่ากลุ่มทุนฟิลิปปินส์ ก็เพราะสามารถปรับตัวเข้ากับนโยบายของภาครัฐได้ดีกว่า และภาครัฐก็มีนโยบายที่เอื้ออำนวยต่อการเติบโตทางเศรษฐกิจมากกว่า²⁰

Suehiro Akira ได้ทำการศึกษาพัฒนาการของทุนไทยนับตั้งแต่หลังสนธิสัญญาเบาว์ริงในปี พ.ศ. 2398 จนถึงปี พ.ศ. 2528 เขาพบว่าพัฒนาการของทุนไทยนับตั้งแต่เริ่มเป็นทุนการค้าจนเข้าสู่การเป็นทุนอุตสาหกรรมนั้น ความสัมพันธ์ระหว่างทุนท้องถิ่นกับทุนต่างชาติมีความสำคัญอย่างยิ่ง ทั้งนี้เขาได้แบ่งระยะพัฒนาการของทุนไทยออกเป็น 3 ระยะ คือ (1) พ.ศ. 2398 – 2481 เป็นระยะที่เศรษฐกิจไทยถูกผนวกเข้ากับเศรษฐกิจทุนนิยมโลก และเกิดความสัมพันธ์ระหว่าง นายทุนยุโรป กับนายทุนจีน (2) พ.ศ. 2481-2500 เป็นระยะที่รัฐทำการผลิตแบบอุตสาหกรรมและนายทุนข้าราชการ (3) พ.ศ. 2500-2528 เป็นระยะที่ทุนการค้ากลายเป็นทุนอุตสาหกรรม และเกิดการร่วมทุนระหว่างนายทุนท้องถิ่นกับนายทุนต่างชาติ ในงานชิ้นนี้ระบุว่านายทุนชาวจีนเป็นกลุ่มที่สำคัญต่อการพัฒนาด้านการค้าและอุตสาหกรรมของประเทศ โดยมีความสัมพันธ์กับทุนข้าราชการและทุนต่างชาติอย่างใกล้ชิด ซึ่งเขาเรียกว่า ความสัมพันธ์แบบ “สามขา” (Tripod Structure)²¹

จากการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับการเติบโตของทุน จะเห็นได้ว่ายังไม่มีการศึกษาใดเน้นไปที่กลุ่มทุนเขาวราชโดยตรง และยังไม่มีการศึกษาใดครอบคลุมการเติบโตของทุนในพัฒนาการเศรษฐกิจ การเมืองไทยมาจนถึงยุคหลังวิกฤตเศรษฐกิจ

วิทยานิพนธ์เรื่องนี้จึงสนใจที่จะทำการศึกษาว่า “ทุนเขาวราช” ทั้ง 4 กลุ่ม คือ ทุนธนาคารของตระกูลโสภณพานิช ทุนเกษตรและอุตสาหกรรมของตระกูลเจียรนวนนท์ ทุนสินค้าอุปโภคบริโภคของตระกูลโชควัฒนา และทุนสิ่งทอของตระกูลคารกานนท์ มีการเติบโตอย่างไร โดยมุ่งวิเคราะห์ว่าการเมืองและเศรษฐกิจไทยมีอิทธิพลต่อการขยายตัว (extension) ของแต่ละกลุ่ม จากการเป็นธุรกิจใน

¹⁹ สังคิต พิริยะรังสรรค์, ทุนนิยมขุนนางไทย (พ.ศ.2475-2503), หน้า 291.

²⁰ โยะชิฮะระ คุนิโอะ, ชาติและการเติบโตทางเศรษฐกิจ ฟิลิปปินส์และไทย (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2541), หน้า 218.

²¹ Suehiro Akira, Capital Accumulation in Thailand 1855-1985. (Chiang Mai, Thailand: Silkworm Books, 1996), pp. 1-6.

ย่านเยาวราชไปสู่การเป็นธุรกิจระดับชาติได้อย่างไร อีกทั้งศึกษาว่าการเมืองและเศรษฐกิจไทยมีอิทธิพลต่อการขยายประเภทธุรกิจ (diversification) ของแต่ละกลุ่มอย่างไร นอกจากนี้ ยังจะทำการศึกษากลุ่มทุนแต่ละกลุ่มมีการปรับตัวอย่างไร ในภาวะที่เศรษฐกิจการเมืองไทยมีการเปลี่ยนแปลงในแต่ละยุคสมัย จนถึงยุคหลังวิกฤตเศรษฐกิจ

3. กรอบความคิดที่ใช้ในการศึกษา

ในทางทฤษฎี วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ให้ความสำคัญต่อระยะก่อนการเกิดระบบทุนนิยมหรือการสะสมทุนขั้นต้น (Primitive Accumulation of Capital) ซึ่งเป็นจุดเริ่มของการก่อเกิดระบบทุนนิยมที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ ทั้งนี้เพื่อศึกษาการเปลี่ยนผ่าน (Transformation) หรือลักษณะการคลี่คลายของระบบเศรษฐกิจการเมืองไปสู่ระบบทุนนิยม โดยเน้นการศึกษาการกำเนิดการเติบโต และการปรับตัวของนายทุน

ทั้งนี้ ในการวิเคราะห์ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจการเมืองในแนวทางวัตถุนิยมประวัติศาสตร์ (Materialistic Interpretation of History) ของลัทธิมาร์กซ์ (Marxism) ของ คาร์ล มาร์กซ์ (Karl Marx) มุ่งเน้นให้พิจารณาองค์ประกอบ 3 ส่วน คือ

1. พลังการผลิต (Productive forces) ซึ่งหมายถึงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ คือ วิธีการที่มนุษย์ขัดแย้งกับธรรมชาติ หรือก็คือวิธีการผลิต หรือ เทคโนโลยีนั่นเอง
 2. ความสัมพันธ์ในการผลิต (Relations of Production) คือ โครงสร้างเศรษฐกิจหรือระบบกรรมสิทธิ์ ซึ่งกำหนดว่าใครเป็นเจ้าของปัจจัยการผลิต และใครจะได้ส่วนเกิน
 3. โครงสร้างส่วนบน (Superstructure) หมายถึง ระบบกฎหมาย และระบบการเมือง
- องค์ประกอบทั้งสามส่วนนี้ ส่วนที่เป็นพื้นฐานก็คือ พลังการผลิต กับ ความสัมพันธ์ในการผลิต ซึ่งจะมีความสัมพันธ์กับโครงสร้างส่วนบนคือ เมื่อพลังการผลิตและความสัมพันธ์ในการผลิตเปลี่ยนก็จะทำให้โครงสร้างส่วนบนเปลี่ยนแปลงไปด้วย²² ซึ่งแปลว่าความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจจะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองนั่นเอง

ลัทธิมาร์กซ์อธิบายต่อไปว่าในภาวะที่มีโครงสร้างส่วนบนกับโครงสร้างส่วนล่างเช่นนี้ ย่อมทำให้เกิดความขัดแย้งระหว่างชนชั้นอันจะนำไปสู่การต่อสู้ทางชนชั้น (Class Struggle) ที่นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงหรือพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของมนุษยชาติไปสู่ยุคของระบบต่างๆ ตั้งแต่ ระบบยุคบุพกาล ระบบทาส ระบบเอเชียดึก ระบบศักดินา ระบบทุนนิยมและท้ายที่สุดจะพัฒนาไปสู่ระบบสังคมนิยมหลังการปฏิวัติโดยชนชั้นกรรมาชีพ ซึ่งระบบสุดท้ายนี้เป็นระบบในอนาคต²³

²² ฉัตรทิพย์ นาถสุภา, ลัทธิเศรษฐกิจการเมือง. (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2541), หน้า 152-153.

²³ เรื่องเดียวกัน ., หน้า 181-182.

ชนชั้นนายทุนเป็นชนชั้นที่มีบทบาทมากที่สุดในระบบทุนนิยม อย่างไรก็ตามก็ชนชั้นนายทุนมิได้เพิ่งเกิดขึ้นในยุคของระบบทุนนิยม แต่เกิดขึ้นก่อนหน้านั้นแล้ว และเรียกกระบวนการในยุคสะสมทุนก่อนยุคทุนนิยมว่า “การสะสมทุนขั้นต้น” (Primitive Accumulation of Capital)²⁴

ในยุคก่อนทุนนิยม เมื่อผู้ผลิตต้องขายผลผลิตของตนเพื่อให้ได้เงินตรามาเป็นค่าเช่า การผลิตเพื่อบริโภคจึงเปลี่ยนไปเป็นการผลิตเพื่อขาย และพ่อค้าได้เข้ามาดำเนินการเป็นคนกลางในการขายผลผลิตแก่ผู้บริโภคและสามารถสะสมทุนจากมูลค่าส่วนเกินที่เกิดขึ้นในรูปของกำไร และต่อมาเมื่อทุนที่สะสมอยู่ในมือพ่อค้ารายใหญ่หากไม่ลงทุนซ้ำในการค้าที่ขนาดใหญ่ขึ้น ก็จะนำกำไรส่วนใหญ่ไปลงทุนในกิจการอื่น คือ การกว้านซื้อที่ดินเพื่อให้ผู้ผลิตเช่า และออกเงินกู้ทั้งในรูปของบุคคลและในรูปของธนาคารพาณิชย์²⁵

นั่นหมายความว่า “ทุนการค้า” (Merchant Capitalist) เกิดขึ้นก่อน แล้ว “ทุนธนาคารหรือทุนการเงิน” (Financial Capitalist) จึงได้เกิดขึ้นในเวลาต่อมา

นอกจากนี้ยังมี “ทุนนายหน้า” (Comprador Capitalist) เกิดขึ้นด้วย เพราะประเทศด้อยพัฒนา ย่อมถูกประเทศทุนนิยมจักรวรรดินิยมเข้าครอบงำและผนวกเศรษฐกิจของประเทศด้อยพัฒนาเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของการสนองตอบผลประโยชน์ของประเทศทุนนิยมจักรวรรดินิยมทั้งในทางการค้าและในทางการผลิต ในภาวะเช่นนี้ย่อมเกิดนายทุนนายหน้าทำหน้าที่เป็นคนกลางและสะสมทุนในการค้ากับนายทุนจักรวรรดินิยม โดยเป็นผู้รวบรวมสินค้าภายในประเทศส่งขายให้นายทุนจักรวรรดินิยม และนำเข้าสินค้าจากนายทุนจักรวรรดินิยมมาขายในประเทศ ซึ่งเรียกกันทั่วไปว่าเป็น “พ่อค้านำเข้า-ส่งออก” และเมื่อนายทุนเหล่านี้สะสมทุนได้มากพอก็จะทำการลงทุนซ้ำในการผลิตสินค้า แต่ในการผลิตนั้นก็ต้องอาศัยเทคโนโลยีการผลิตหรือตราสินค้าของนายทุนจักรวรรดินิยม ดังนั้นนายทุนเหล่านี้จึงยังคงมีฐานะเป็นนายทุนนายหน้าของนายทุนจักรวรรดินิยม²⁶

นักวิชาการหลายท่านมองว่าในการสะสมทุนขั้นต้นนั้น ชนชั้นนายทุนไม่ได้มีพฤติกรรมที่ขัดแย้งกับโครงสร้างส่วนบน และไม่ได้เป็นอิสระจากรัฐหรือกลไกของรัฐรวมทั้งข้าราชการของรัฐ แต่กลับต้องพึ่งพิงอำนาจรัฐหรือข้าราชการของรัฐ นักวิชาการเหล่านั้น ได้แก่ E. Fox-Genovese กับ E.D. Genovese และ Umberto Mellotti

E. Fox-Genovese กับ E.D. Genovese กล่าวว่า บทบาทของนายทุนในระยะก่อนทุนนิยมมีบทบาทสองด้าน คือ ด้านที่เข้มแข็ง อันหมายถึง มีบทบาทที่เป็นตัวสลายความสัมพันธ์ทางสังคมแบบศักดินา และด้านที่อ่อนแอ ก็คือมีบทบาทอนุรักษ์เงื่อนไขทางสังคมที่เอื้ออำนวยต่อการสะสมทุน และ

²⁴ Eric Hobsbawm, *Karl Marx : Pre-Capitalist Economic Formations*. (London: Lawrence & Wishart, 1978), p. 59.

²⁵ Ernest Mandel, *Marxist Economy Theory*. (London: Merlin Press, 1974), p 105.

²⁶ Maurice Dobb, “The Accumulation of Capital,” in *On Economic Theory and Socialism*. (London: Routledge & Kegan Paul Ltd., 1972), pp. 269-271.

มีลักษณะที่พึงพิงอำนาจรัฐ นายทุนในฐานะที่เป็นตัวแทนการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจสังคม (Agent of economic and social change) จะแสดงบทบาทหลายประการในระยะที่ระบบทุนนิยมก่อกำเนิดและขยายตัว ดังเช่น (1) กำหนดแบบแผนของแรงงานที่มีหลายประเภท (2) รวบรวมกำไรจากกิจกรรมทางเศรษฐกิจหรือจากระบบเศรษฐกิจที่แตกต่างกันมาก (3) สามารถดำรงอยู่ร่วมกับสถาบันการเมืองอุดมการณ์ และสมัยการปกครองได้ทุกรูปแบบ (4) เชื่อมโยงระบบเศรษฐกิจหลาย ๆ ระบบด้วยการควบคุมส่วนเกินตามลำดับขั้น (5) สนับสนุนการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจและจนถึงขั้นหนึ่งที่ต้องจำกัดการเจริญเติบโตไปอยู่ภายในแบบแผนความ สัมพันธ์ทางการผลิตที่ต้องการ แต่พลังของนายทุนจะเข้มแข็งเพียงใด ขึ้นอยู่กับการพึงพิงอำนาจรัฐหรือการร่วมมือของชนชั้นปกครอง ดังจะพบว่า มีพ่อค้าอยู่กับผู้ผลิตที่หนึ่งก็จะมีพ่อค้าอยู่กับเจ้าหน้าที่ของรัฐอีกที่หนึ่ง²⁷

Umberto Mellotti กล่าวว่า ในประเทศด้อยพัฒนาหรือประเทศโลกที่สามนั้น ข้าราชการ และระบบราชการมีอำนาจเหนือชนชั้นนายทุน ดังนั้นนายทุนย่อมประสานผลประโยชน์ของชนชั้นนายทุนเข้ากับผลประโยชน์ของชนชั้นข้าราชการ เพื่อผลประโยชน์ของชนชั้นนายทุนในการแสวงหาส่วนเกินให้มากขึ้น และการสะสมทุนที่สะดวกขึ้น²⁸

ซึ่งปรากฏการณ์นี้ **สังคิต พิริยะรังสรรค** ได้บัญญัติศัพท์ไว้ว่าเป็น “ทุนขุนนาง” นั่นเอง อย่างไรก็ตาม ยังมีนักวิชาการที่ชี้ให้เห็นว่าชนชั้นนายทุนไม่ได้ยินยอมที่จะอยู่ใต้อำนาจรัฐหรือพึงพิงรัฐตลอดไป ทั้งนี้ ในช่วงปลายของยุคระบบก่อนทุนนิยมที่จะเปลี่ยนผ่านสู่ระบบทุนนิยมเมื่อชนชั้นนายทุนเข้มแข็งพอ นายทุนจะพยายามเข้าแทรกแซงการทำงานของรัฐบาล การวางนโยบายของรัฐ และการตัดสินใจของรัฐ นักวิชาการเหล่านั้น เช่น James Becker และ Maurice Dobb

James F. Becker กล่าวว่า ในยุคก่อนทุนนิยมนั้นนายทุนย่อมร่วมมือกับข้าราชการของรัฐเพื่อประโยชน์ในการสะสมทุน และการนำทุนที่เกิดขึ้นไปผลิตซ้ำในรูปแบบต่างๆ แต่ไม่ได้หมายความว่านายทุนจะมีความภักดี (loyalties) ต่อข้าราชการเหล่านั้น เพราะนายทุนพร้อมจะเข้าแทรกแซงหรือบงการการกำหนดนโยบายของรัฐเมื่อสถานการณ์เอื้ออำนวย²⁹

²⁷ Fox-Genovese, E. and Genovese, E.D. *Fruits of Merchant Capital*. (Oxford : Oxford University Press, 1983), p.5-6.

²⁸ Umberto Mellotti, *Marx and the Third World*. , Pat Ransford, translated., (London: Macmillan Press, Ltd., 1977), pp 142-143.

²⁹ James F. Becker, *Marxian Political Economy: An Outline*. (New York: Cambridge University Press, 1977), pp 257-258.

Maurice Dobb กล่าวว่า แม้ว่าชนชั้นนายทุนจะแข่งขันกันเอง แต่พวกเขาก็พร้อมที่จะร่วมมือกันเพื่อผลประโยชน์ของชนชั้น (Class Interests) ด้วยการพยายามเข้าไปควบคุมองค์กรหรือนโยบายของรัฐ ซึ่งเห็นได้จากการเป็นนักวิ่งเต้น (lobbyist) หรือแม้แต่การเข้าสู่ระบบรัฐสภา³⁰

ทั้งนี้ เมื่อพ้นจากยุคก่อนทุนนิยมเข้าสู่ระบบทุนนิยมแล้ว นายทุนก็จะเข้มแข็งขึ้นอย่างมาก ความมั่งคั่งความเป็นเจ้าของทรัพย์สินจะทำให้มีอำนาจการเมืองด้วย นายทุนจะสามารถเข้าสู่การเมืองเสรีของระบอบประชาธิปไตยได้อย่างเต็มที่ ซึ่งจะทำให้รัฐประชาธิปไตยกลายเป็นเครื่องมือของนายทุนในการวางนโยบายที่เป็นประโยชน์กับชนชั้นนายทุน³¹

วิทยานิพนธ์ ฉบับนี้พยายามศึกษาว่า ทุนเขาวราชทั้ง 4 กลุ่มนั้น เติบโตขึ้นอย่างไร และปรับตัวอย่างไร ในพัฒนาการเศรษฐกิจกิจการเมืองไทย

ทั้งนี้ โดยอาศัยทฤษฎีการสะสมทุนขั้นต้นเป็นหลัก เพื่ออธิบายว่า ทุนเขาวราชทั้ง 4 กลุ่มนั้น ได้พัฒนาขึ้นมาจากการเป็น“ทุนการค้า” (Merchant Capitalist) จากนั้นทุนที่สะสมทุนได้มากพอก็จะนำไปลงทุนในการผลิตสินค้า ได้แก่กรณีของตระกูลเจียรวนนท์ ตระกูลโชควัฒนา และตระกูลदारกานนท์ หรือนำไปปล่อยกู้จึงได้กลายเป็น“ทุนธนาคารหรือทุนการเงิน” (Financial Capitalist) ได้แก่กรณีของตระกูลโสภณพานิช

นอกจากนี้ จะนำทฤษฎีดังกล่าวไปอธิบายการปรับตัวของกลุ่มทุนในรูปแบบของการเป็นส่วนหนึ่งของระบบทุนข้าราชการหรือทุนขุนนาง (Bureaucratic Capitalist) ที่หมายถึงการเติบโตด้วยการพึ่งพิงข้าราชการและระบบราชการ และยังคงอธิบายการปรับตัวด้วยการเป็น “ทุนนายหน้า” (Comprador Capitalist) อันหมายถึงการเป็นตัวกลางให้กับนายทุนต่างชาติจากประเทศร่ำรวยหรือนายทุนจักรวรรดินิยมทั้งในรูปแบบของการเป็นตัวกลางทางการค้าและการผลิตสินค้าโดยพึ่งเทคโนโลยีหรือตราสินค้า

4. วัตถุประสงค์ของการศึกษา

1. เพื่อศึกษาว่า “ทุนเขาวราช” ทั้ง 4 กลุ่ม คือ ทุนธนาคารของตระกูลโสภณพานิช ทุนเกษตรและอุตสาหกรรมของตระกูลเจียรวนนท์ ทุนสินค้าอุปโภคบริโภคของตระกูลโชควัฒนา และทุนสิ่งทอของตระกูลदारกานนท์ มีการเติบโตอย่างไร

2. เพื่อวิเคราะห์ว่าการเมืองและเศรษฐกิจไทยมีอิทธิพลต่อการขยายตัว (extension) ของแต่ละกลุ่ม จากการเป็นธุรกิจภายในเขาวราชไปสู่การเป็นธุรกิจระดับชาติได้อย่างไร

³⁰ Maurice Dobb, “The Economic Basis of Class Conflict,” in *On Economic Theory and Socialism*. (London: Routledge & Kegan Paul Ltd., 1972), p. 100.

³¹ ฉัตรทิพย์ นาถสุภา, *ลัทธิเศรษฐกิจการเมือง*, หน้า 185.

3. เพื่อศึกษาว่าการเมืองและเศรษฐกิจไทย มีอิทธิพลต่อการขยายประเภทธุรกิจ (diversification) ของแต่ละกลุ่มอย่างไร

4. เพื่อศึกษาว่าทุนเขาวราชมีการปรับตัวอย่างไร ในภาวะเศรษฐกิจเมืองที่เปลี่ยนแปลงไป

5. สมมุติฐาน

ทุนเขาวราชทั้ง 4 กลุ่ม สะสมทุนและเติบโตโดยการปรับตัวให้สอดคล้องกับสภาพเศรษฐกิจการเมืองไทยในแต่ละสมัย ด้วยการปรับตัวให้เข้ากับนายทุนข้าราชการหรือไม่ขัดแย้งกับนายทุนข้าราชการ และด้วยการเป็นนายทุนนายหน้าให้กับนายทุนต่างชาติ ทำให้สามารถสะสมทุนและเติบโตได้จนกลายเป็นกลุ่มทุนที่สำคัญในปัจจุบัน

6. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ทราบถึงการเติบโตของ “ทุนเขาวราช” ทั้ง 4 กลุ่ม คือ ทุนธนาคารของตระกูลโสภณพานิช ทุนเกษตรและอุตสาหกรรมของตระกูลเจียรนวนนท์ ทุนสินค้าอุปโภคบริโภคของตระกูลโชควัฒนา และทุนสิ่งทอของตระกูลคารกานนท์

2. ทราบถึงอิทธิพลของการเมืองและเศรษฐกิจไทยที่มีต่อการขยายตัว (extension) ของแต่ละกลุ่ม จากการเป็นธุรกิจในบ้านเขาวราชไปสู่การเป็นธุรกิจระดับชาติ

3. ทราบถึงอิทธิพลของการเมืองและเศรษฐกิจไทย ที่มีต่อการขยายประเภทธุรกิจ (diversification) ของแต่ละกลุ่ม

4. ทราบถึงการปรับตัวของกลุ่มทุนเขาวราช ในภาวะเศรษฐกิจเมืองที่เปลี่ยนแปลงไป

7. ขอบเขตการศึกษา

7.1 ขอบเขตเวลา

ศึกษาการเติบโตของทุนเขาวราช ตั้งแต่ปี 2488 อันเป็นปีที่สิ้นสุดสงครามโลกครั้งที่ 2 ไปจนถึงปี 2547

7.2 ขอบเขตเนื้อหา

ศึกษาการเติบโตของทุนเขาวราช 4 กลุ่ม คือ

- 1) กลุ่มทุนธนาคาร ของตระกูลโสภณพานิช
- 2) กลุ่มทุนอุตสาหกรรมเกษตร ของตระกูลเจียรนวนนท์
- 3) กลุ่มทุนสินค้าอุปโภคบริโภค ของตระกูลโชควัฒนา
- 4) กลุ่มทุนสิ่งทอ ของตระกูล “คารกานนท์”

โดยศึกษาว่า “ทุนเขาวราช” ทั้ง 4 กลุ่ม นี้มีการสะสมทุนและมีการเติบโตอย่างไร โดยมุ่งวิเคราะห์ว่าการเมืองและเศรษฐกิจไทยมีอิทธิพลต่อการขยายตัว (extension) ของแต่ละกลุ่ม จากการเป็นธุรกิจในบ้านเขาวราชไปสู่การเป็นธุรกิจระดับชาติได้อย่างไร อีกทั้งศึกษาว่าการเมืองและเศรษฐกิจไทย

มีอิทธิพลต่อการขยายประเภทธุรกิจ (diversification) ของแต่ละกลุ่มอย่างไร นอกจากนี้ ยังจะทำการศึกษาว่ากลุ่มทุนแต่ละกลุ่มมีการปรับตัวอย่างไร ในภาวะที่เศรษฐกิจการเมืองไทยมีการเปลี่ยนแปลงในแต่ละยุคสมัย จนถึงยุคหลังวิกฤตเศรษฐกิจ

8. วิธีการศึกษา

8.1 วิธีการวิจัย

ใช้วิธีการวิจัยกระบวนการทางเศรษฐกิจแบบประวัติศาสตร์วิเคราะห์ (Historical Analysis) การเติบโต โดยการใช้ทฤษฎีทางเศรษฐศาสตร์ประกอบการวิเคราะห์ คือ ทฤษฎีวิวัฒนิยมประวัติศาสตร์ ซึ่งประกอบด้วยแนวความคิดต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับพัฒนาการของทุน

8.2 วิธีการเก็บข้อมูล

วิธีการเก็บข้อมูล คือ การรวบรวมข้อมูลจากเอกสารและการสัมภาษณ์

ก. รวบรวมข้อมูลจากเอกสารขั้นต้นและชั้นรองจากเอกสารของหน่วยราชการต่าง ๆ บันทึกส่วนตัว หนังสือที่ระลึกงานศพ งานวิจัย วิทยานิพนธ์ บทความ และข่าวในหนังสือพิมพ์

ข. สัมภาษณ์บุคคลที่เกี่ยวข้องกับทุนทั้ง 4 กลุ่ม ซึ่งมีตั้งแต่ ครอบครัว พนักงานอาวุโส และบุคคลที่เคยดำเนินกิจการหรือเกี่ยวข้องกับธุรกิจในช่วงเวลาต่าง ๆ

8.3 การเสนอผลการวิจัย

ใช้วิธีการพรรณนาเชิงวิเคราะห์ (Analytical description) ตามลำดับเวลาที่อยู่ในช่วงเวลาที่ต้องการศึกษา โดยแบ่งออกเป็นช่วงเวลาเป็นระยะ ๆ ตามช่วงเวลาของการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจการเมือง

9. การนำเสนอ

บทที่ 1 บทนำกล่าวถึง ความเป็นมาและสภาพของประเด็นปัญหา สำนวนวรรณกรรม กรอบความคิดที่ใช้ในการศึกษา นิยามศัพท์ที่ใช้ในการทำการวิจัย สมมุติฐานในการศึกษา ขอบเขตการศึกษา วัตถุประสงค์ในการศึกษา วิธีการศึกษา และผลประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

บทที่ 2 วิเคราะห์การกำเนิดของทุนเขาวราชทั้ง 4 กลุ่ม โดยพิจารณาถึงลักษณะร่วมของการกำเนิดทุนทั้ง 4 กลุ่ม และพิจารณาถึงผลกระทบจากสงครามโลกครั้งที่ 2 ที่มีต่อการกำเนิดและการสะสมทุนของกลุ่มทุนเหล่านี้

บทที่ 3 วิเคราะห์สภาพเศรษฐกิจการเมืองไทย และการปรับตัวของทุนเขาวราชทั้ง 4 กลุ่ม ในช่วงระหว่างปี พ.ศ. 2488-2516

บทที่ 4 วิเคราะห์สภาพเศรษฐกิจการเมืองไทย และการปรับตัวของทุนเขาวราชทั้ง 4 กลุ่มในช่วงระหว่าง ปี พ.ศ. 2516-2539

บทที่ 5 วิเคราะห์สภาพเศรษฐกิจการเมืองไทยและการปรับตัวของกลุ่มทุนในยุคหลังวิกฤตเศรษฐกิจ ช่วงระหว่าง ปี พ.ศ. 2539-2547

บทที่ 6 บทสรุปและข้อสังเกต